

ACTA MUSEALIA

Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně
a Muzea regionu Valašsko, Vsetín

XX

2022/1-2

OBSAH:

Studie

Soubor raně středověkých předmětů z Hostýnských vrchů Fojtík Adam, Popelka Miroslav, Slaná Andrea	6
Hraběcí rod Bukůvků z Bukůvky ve Valašském Meziříčí na přelomu 19. a 20. století Pavel Lasztovcica	22
Nebeklíče a Štěpné zahrady z fondů Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně Veronika Balajková	48
Porodní báby z Podradhoště: vliv působení zkoušených porodních bab na mateřskou a kojeneckou úmrtnost na území bývalého rožnovského soudního okresu od konce 18. století do 30. let 20. století na příkladu Horní Bečvy Sabina Máchová	72
Berní úřad ve Valašských Kloboukách v letech 1850–1914 Petr Odehnal	98
Kamenosochařský závod Františka Zbořila ve Starém Městě u Uherského Hradiště Aleš Nařák	138

Musealia

Masky, kostýmy, maškary. Maskované občůzky a průvody v tradici jihovýchodní Moravy na fotografiích, uměleckých dílech i hmotných dokladech. Výstava v Muzeu luhačovického Zálesí 7. 10. 2021 – 18. 9. 2022 Blanka Petráková	166
Orlickoústecký malovaný betlém rodiny Kadlečkovy Alena Prudká	170
Orientační závody pro zdravotně postižené Dušan Hráý	178

Personalia a miscelanea

Gratulace PhDr. Věře Kovářů, první etnografce zlínského muzea Alena Prudká	188
Soupis desátků ve farnosti vizovické z roku 1658 Milan Krajča	194
Soubor dvou roubených objektů čp. 18 a čp. 19 v prostoru tvrziště ve Slavkově pod Hostýnem. Snahy o záchranu. Zdeněk Krajcar	200

Recenze

KOŠTUŘÍKOVÁ, Jana. Příběh vizovického pečiva. Vydání první. Vizovice: město Vizovice ve spolupráci s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, příspěvkovou organizací, 2022. 179 stran. Milada Fohlerová	212
--	-----

Kamenořochářřký řávod Frantiřřka Zbořila ve Starém Měřtě u Uherského Hradiřtě

*/ Stone Sculpture Workshop of Frantiřřek Zbořil in Staré Měřto
near Uherské Hradiřtě*

Aleř Naňák

Abstract:

Based on the preserved archives sources as well as field research, the article maps the history of the stone sculpture workshop of František Zbořil in Staré Město near Uherské Hradiště. He was provably active between the years 1890 and 1918, after which his son and later his grandson, both of the same names, continued his work. The paper does not focus only on description of the known author's work, but attempts to demonstrate which works the founder of the workshop was an author of and which were the works of his sons. At the same time it strives, based on the period information, to place the personality of Zbořil the eldest into a wider socio-economic context.

Keywords:

Small scale sacral architecture, stone mason, stone sculpture, stone cross, field cross, František Zbořil, Staré Město near Uherské Hradiště, war memorials

Budeme-li srovnávat kamenické a kamenosochařské dílny působící na území jihovýchodní Moravy na přelomu 19. a 20. století,¹ jedna z těchto dílen bude v mnoha ohledech vyčnívat. Ať už bude kritériem plocha území, kde dokázala dílna najít zákazníky a vsadit svá díla do krajiny, nebo budeme posuzovat řemeslnou úroveň a dochovaný počet rozpoznávaných exemplářů, vždy se na kvalitativní i kvantitativní vrchol žebříčku dostane jméno František Zbořil. Toto velmi zjednodušující konstatování zde na úvod předkládám proto, že plně odráží situaci, kdy František Zbořil nejstarší založením své dílny ve Starém Městě přinesl do regionu principy podnikání i řemesla, které lze v daném období pro tuto část Moravy považovat za novátorské. Kamenosochařský závod, který nesl jméno svého zakladatele v názvu, se na poměrně dlouhou dobu stal tím, kdo zejména na Uherskohradištsku určoval trendy v kamenosochařském průmyslu a jemuž bylo těžko konkurovat.

František Zbořil se narodil 21. srpna 1856 v Kroměříži (Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA Brno), E 67, Sbírka matrik, inv. č. 7900, 25) jako syn Josefa Zbořila, kroměřížského „musikuse“,² a jeho ženy Anny rozené Derkové.

Jako pětadvacetiletý vstupuje 17. října 1881 František Zbořil ve svazek manželský s Františkou Darebníčkovou, dcerou Vincence Darebníčka, domkáře v Bílanech, a jeho ženy Františky, rozené Kvapilové. Zbořil je při sňatku psán jako řezbář a hudebník z Kroměříže (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 8002, 29). Dne 28. září 1882 se jim v Kroměříži na čp. 58 narodí syn František Václav, přičemž otec už je v matrice zanešen pouze jako kroměřížský řezbář (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 7901, 244), z čehož lze odvodit, že v Kroměříži sochařinu určitou formou provozoval, nicméně k roku 1889 se objevuje ve Starém Městě u Uherského Hradiště, kde je mu (stále ještě jako do Kroměříže příslušnému) v druhé polovině října úředně zapsána „koncese k provozování živnosti kamenické spojené se sochařstvím“, přičemž dílna sídlila na čp. 66 (MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále SOKA UH), fond Okresní úřad Uherské Hradiště (dále OÚ UH), Živnostenský rejstřík Staré Město, inv. č. 50, karton 22). Provoz „řezbářského a kamenického závodu“ pak Zbořil v dobovém tisku oznámil k 1. lednu 1890, přičemž jeho podnik měl zhotovovat „za cenu mírnou a v provedení co nejsolidnějším a uměleckém všechny práce do oboru tohoto patřící jako kříže polní, náhrobní, pomníky z mramoru, žuly, pískovce, sochy, oltáře, křtitelnice

a veškeré okrasy kostelní ze dřeva, kamene a sádry". Zbořil rovněž nabízel dodání železných křížů, kterými svou dílnu zazásobil (Slovácké noviny 7, 25. 1. 1890, č. 8, 4).

Na konci roku 1890 již pobýval Zbořil ve Starém Městě s celou rodinou. Podle údajů ze sčítání lidu k tomuto roku byl zapsán na čp. 11, přičemž sčítací komisař zde zachytil majetníka bytu Zbořila, mistra sochařské a kamenické živnosti, jeho ženu a hospodyně Františku, syna Františka, tchýni Františku Darebníčkovou a dále dva řemeslné pomocníky: Jan Řezníček z Kroměříže se učil řezbařině, František Lahola z Babic zase kamenictví (MZA Brno, SOKA UH, OÚ UH, Sčítání lidu 1890, inv. č. 1105, karton 2230).

Nejstarší známá Zbořilova práce se nachází v **Kunovicích**. Nedaleko vstupu na hřbitov stojí u cestičky mezi hroby kamenný kříž nazývaný „Tobolův“ (obr. 1). Je tvořen třemi základnovými stupni, na které dosedá členěný čtyřboký sokl. Jeho prostřední část je na čelní straně v pravém horním rohu opatřena signaturou *F. Zbořil Uh. Hr.* Sokl je zakončen profilovaným náběhem, z něhož vychází vysoký podstavec se spodní rozšířenou částí. Podstavec je na přední straně doplněn mělkou vpadlinou s půlkruhovým závěrem. V ní je vysekán nápis: *Já jsem vzkříšení i/ život, kdo věří ve Mne,/ byt' i umřel, ožije a/ každý kdo žije a věří/ ve Mne, neumře na věky/ Jan 11. 25=26.* Na zadní straně podstavce nacházíme text: *Nákladem/ Antonína a Františky/ TOBOLOVÝCH/ z Kunovic./ r. 1890.* Na spodní podstavcové části pak bylo zřejmě druhotně dosekáno: *TENTO HŘBITOV JE ZALOŽEN/ r. 1832.* Podstavec je završen vyloženou profilovanou římsou s bočními volutami zdobenými rostlinným motivem. Na římsu je osazen nízký dřík, ten na čelní straně nese reliéf s eucharistickými symboly: kalichem s hostií, obilnými klasy a vinnou révou. Z každé strany patky kříže jsou umístěny sochy těch, kdo byli účastní okamžiku smrti Božího Syna. Z pohledu diváka po levé straně stojí Maria, Matka Boží, po pravé straně pak apoštol Jan. Dřík zakončuje profilovaná římsa, vlastní kříž je kamenný, stejně tak korpus a nápisová destička I. N. R. I. Jak nás informuje nápis na zadní straně kříže, zbudovat ho nechali manželé Antonín a Františka Tobolovi. Dostupné prameny jako *Pamětní kniha kunovické farnosti z let 1898–1911* nebo *Seznam křížů a soch v kunovické farnosti* (sepsán zřejmě roku 1932) shodně zmiňují, že kříž neměl založenu nadaci k zajištění finančního obnosu na budoucí údržbu, ani k němu nebyl znám žádný revers, ovšem *Seznam křížů a soch v kunovické farnosti* dodává, že i přes to byl v době zápisu, tedy zřejmě počátkem 30. let minulého století, „ve velmi dobrém stavu“.³

K dalším raným dílům, které se ze Zbořilovy dílny dochovaly, patří celokamenný kříž v **Újezdci** nedaleko Osvětiman (obr. 2). Kříž stojí na počátku vesnice ve směru od Medlovic a tvořen je čtyřbokou základnou, na niž dosedá členěný sokl, jehož horní část má ujmuté rohy. Na soklu se nachází i neumělá signatura: *Fr. Zbořil St./ Město.* Ze soklu vychází vysoký osmiboký podstavec, jehož čelní strana je opatřena mělkou vpadlinou s novogotickým závěrem, ten je doplněn kovovou růžicí (relikt závěsu na lucernu?). Na čelní straně se nachází také nápis: *Chceli kdo za mnou/ přijíti zapřij sebe/ sám, vezmi kříž/ svůj a následuj mne.// Mat. 16.24.* Zadní hladká podstavcová strana nese text: *Postaveno nákladem/ Matěje/ HROMADY/ jeho manželky/ Karoliny/ roz. Naplavova./ 1893.* Podstavec je završen zalamovanou římsou, na ni navazuje patka vlastního kříže. Korpus je kamenný, bederní rouška detailně zřasena a výrazně sesunuta k pravému boku. Břevna kříže jsou zakončena zkosením, nápisová tabulka s písmeny J. N. R. J. je rovněž vyvedena z kamene.

V trati Na Bělince v **Kunovicích** stojí kamenný kříž (obr. 3), který je z téhož roku. Je tvořen základnovým stupněm, na který dosedá členěný čtyřboký podstavec zakončený profilovaným náběhem. Z něho vychází vysoký podstavec na čelní straně doplněný pravoúhlou vpadlinou, v níž je vysekán nápis: *Ó, vy všichni, kteří jdete/ cestou, pozorujte a/ vizte, jeli bolest,/ jako bolest moje.// Jerem. 1.12.* U spodního pravého rohu přední podstavcové strany je pak umístěna signatura: *F. Zbořil/ Hradiště.* Na zadní straně podstavce čteme: *Postaveno nákladem manželů/ Šimona a Kateřiny/ CHRÁSTKOVÝCH./ 1893.* Podstavec zakončuje vyložená profilovaná římsa (pod ní ještě probíhá pás listovce – ornamentu složeného ze stylizovaných listů řazených za sebe) vynášející nízký dík s hranolovitou patkou, tělo díku je mírně komolé, hrany jsou zkosené. Přední stranu díku zdobí reliéf kalicha, vinné révy a obilných klasů. Vlastní kříž je kamenný, hladký. Drobný korpus je kovový se zlacením. Kříž byl posvěcen v roce svého zbudování a byla k němu složena nadace v částce 25 zlatých, tedy 50 korun.

Ještě téhož roku realizoval František Zbořil práci na uherské straně hranic, v dnešním západoslovenském městě **Gbely**. V areálu kostela sv. Michaela Archanděla tu nacházíme sochu Panny Marie Lurdské (obr. 4). Ta je posazena na čtyřbokou základnu, z níž vychází čtyřstupňový mohutný sokl, který je na čelní straně druhého stupně označen signaturou *F. Zbořil Uh. Hradišť.* Na soklovou část navazuje vysoký podstavec s rozšířenou spodní částí a jemně zkosenými hranami, který je na čelní straně doplněn nápisem: *Ó, MARIA!/ bez poškvrny hrachu počatá/ pros za nás, kteří sa/ k Tebe utikame.* Pod tímto textem je zdobné podtržení (dvě od sebe odvrácené horizontální šipky s tečkou uprostřed) a následuje informace o donátorech: *Imrich ČAHA a Rosalia KOCÁK/ nabožní manželé./ 1893.* Nad nápisem je reliéfně vyvedený bohatý feston. Podstavec je završen profilovanou římsou půlkruhově vytlačenou, kdy vždy v rohu římsy jsou umístěny okřídlené andílčí hlavičky. Z římsy vychází nízká čtyřboká patka, která nese podnož sochy Panny Marie. Ta je zobrazena v bohatě zřaseném šatu, ruce sepjaté na hrudi, na předloktí pravé ruky má zavěšen výrazný růženec.

Mariánská socha není jediným Zbořilovým dílem v Gbelech. Uprostřed obce stojí pozoruhodný sloup Nejsvětější Trojice (obr. 5). Na členěném mohutném soklu nalézáme signaturu *F. Zbořil Uh. Hradiště* a na čelní stěně nízkého podstavce pak v jednoduchém rámování čteme: *Na Česť a Chválu/ Troj-jediného Boha/ Otce Syna a Ducha svateho/ postavil / Josef RUŽIČKA starší./ 1893.* Podstavec završuje vyložená římsa s navazující nízkou patkou. Ta vynáší mohutný sloup, jehož vrchol zdobí korintská hlavička doplněná andílčími hlavami. Plastika Nejsvětější Trojice je tvořena kamennými postavami Boha Otce a Syna, kdy Otec v levé ruce drží zlacené panovnícké žezlo, Syn pravou rukou přidržuje zlacený kříž a levou rukou žehná. Holubice jako symbol Ducha svatého se vznáší nad postavami ve zlacených paprscích.

A na Slovensku ještě zůstaneme. V obci **Kúty** se v areálu kostela sv. Josefa Pěstouna nachází křížová cesta, která je doplněna výjevem Kalvárie (obr. 6). Robustní celokamenný kříž je zde tvořen soklovým stupněm, na který dosedá podstavec s rozšířenou spodní částí. Na ní nacházíme signaturu *Zbořil/ Uh. Hradiště.* Čelní podstavcová stěna je opatřena mělkou nikou s obloukovým završením, v níž pak čteme nápis: *Z lásky k umučenému/Spasitelovi/dala postaviti/EVA/VALACHOVIČ/ rod. Slováček./1893.* Podstavec je zakončen jednoduchou římsou, která uvozuje mohutnou

Obr. 1: Kříž na hřbitově v Kunovicích.
Foto 2019, A. Naňák.

Obr. 2: Kříž v Újezdci.
Foto 2019, A. Naňák.

Obr. 3: Kříž na Bělince
v Kunovicích. Foto 2019, A. Naňák.

Obr. 4: Panna Maria Lurdská v Gbelech
na Slovensku. Foto 2022, A. Naňák.

patku zdobenou na čele výrazným reliéfem s eucharistickými symboly. Vrchol patky je vyveden v podobě skládaného lámaného kamene. Korpus na kříži je kamenný, stejně tak nápisová destička s písmeny J. N. R. U. (sic!), ramena kříže jehlancovitě zakončena. Po stranách kříže stojí sochy Panny Marie a sv. Jana Evangelisty. Obě jsou umístěny na členěný čtyřboký sokl a lze se domnívat, že byly pořízeny spolu se středovým křížem.

Ve stejném roce se František Zbořil aktivně zúčastnil průmyslové, hospodářské a národopisné výstavy spojené s uměleckou, konané v Přerově ve dnech od 12. do 28. srpna. Jeho práce byla zařazena do sekce výrobků kamenných, hlíněných, cementových a skleněných, přičemž Zbořil prezentoval sádrové poprsí a sochy P. Ježíše a P. Marie v životní velikosti. Dodejme, že spolu s ním ve stejné sekci vystavovali například Jan Havlásek z Olomouce či František Pour a Alois Amort z Přerova. Hodonínský František Štábla se se svou prací zařadil mezi řezbáře dřeva (NOVOTNÝ 1893).

V roce 1894 Zbořilova dílna zhotovila kamenný kříž pro obec **Drslavice** (obr. 7). Stojí u silnice do Havřic vkusně osázen stromovím. Tvořen je čtyřbokou základnou, která nese členěný sokl opatřený signaturou *F. Zbořil/ Uh. Hradišf.* Soklová část je zakončena profilovaným náběhem, z něhož vychází vysoký čtyřboký podstavec s jemně zkosenými hranami, jehož čelní strana je opatřena nápisem v mělké vpadlině: *Pojďte ke mně, kteří/ v světě v slzích těžce/ pracujete, pojdte já/ Vás občerstvím.* Zádň strana nese dedikační nápis: *Postaveno nákladem/ obce/ Drslavic/ r. 1894.* Písmo u obou nápisů i u signatury značí mnohem jistější ruku než u kříže z Újezdce. Podstavec je zakončen vyloženou římsou, ta vynáší mohutnou patku vlastního kříže zdobenou na pohledové straně reliéfem s eucharistickými symboly – kalichem, vinnou révou a klasy. Vrchol patky je vyveden v podobě skládaného lámaného kamene. Korpus je kamenný, stejně tak nápisová destička J. N. R. J.

V **Bílovicích** při silnici do Včelar stojí před čp. 508 kříž z roku 1895 (obr. 8), při jehož tvorbě si František Zbořil předchozí tvarosloví zopakoval. Členěný mohutný sokl nese signaturu *F. Zbořil uh. Hradišf.*, a ukončen je profilovaným náběhem pro vysoký podstavec s jemně zkosenými hranami. Na jeho čelní straně se nachází mělká vpadlina s obloukovým závěrem, v ní je vysekán nápis: *Pojďte ke mně, kteříž/ v světě v slzích těžce/ pracujete, pojdte, / já Vás občerstvím!* Zadní hladká podstavcová stěna nese informaci o donátorech: *Zbožní manželé/ Antonín a Anna/ ŠIMČÁK/ věnovali ke cti a chvále Boží/ a spasení duší./ L. P. 1895.* Podstavec zakončuje vyložená římsa neosoucí mohutnou patku kříže. Patka je zdobena reliéfem s eucharistickými symboly, u tohoto kříže jsou kalich, réva i klasy pozlaceny. Vrchol patky je totožný jako u kříže v Drslavicích. Korpus je kamenný, rovněž nápisová destička zde s písmeny I. N. R. I.

V téže roce zhotovila Zbořilova dílna kříž do **Veletín** (obr. 9). Najdeme ho v blízkosti kaple sv. Cyrila a Metoděje a od předchozích se liší tvaroslovím i nezvyklou subtilitou. Kříž sestává z čtyřstupňového výrazně členěného soklu, kdy na druhém stupni na čelní straně nacházíme signaturu *F. Zbořil uh. Hradišf.* Třetí stupeň soklu je na čele doplněn čtvercovou vpadlinou v horních rozích zdobenou. Ve vpadlině je vysekán stále se opakující text: *Pojďte ke mně kteříž/ v světě v slzích těžce/ pracujete, pojdte, / já Vás občerstvím.* Na sokl navazuje úzký a vysoký podstavec, který je na čelní straně opatřen nikou završenou lomeným obloukem a doplněnou reliéfem Matky Boží na

podnoží. Na zadní straně podstavce je vysekán dedikační nápis: *Postaveno nákladem/ Antonína a Barbory/ HAVELOVÝCH/ 1895*. Podstavec není završen profilovanou římsou, ale přímo na něj dosedá patka kříže, členěná na stranách horizontálně na tři stupně a ve spodním náběhu uprostřed zdobená reliéfem květu. Korpus na kříži kamenný, stejně tak nápisová destička s písmeny I. N. R. I.

Ve Veleťinách pak Zbořil pracoval i o rok později. Vztýčil tu sochu sv. Antonína Paduánského (obr. 10). Ta stojí před domem čp. 31 a tvořena je dvoustupňovou základnou, na kterou dosedá členěný čtyřboký sokl nesoucí signaturu *F. Zbořil*. Na sokl navazuje vysoký podstavec s obloukovým záběrem stěn. Čelní stranu zdobí nápis *Svatý/ ANTONÍNE/ oroduj za nás*.⁵ Dedikační nápis na zadní straně podstavce informuje o tom, že donátory sochy je stejná dvojice jako u předchozího kříže: *Postaveno nákladem/ Antonína a Barbory/ HAVELOVÝCH/ 1896*. Z oblouků podstavce vystupuje tvarovaná patka vynášející sochu světce na nízkém podnoží. Svatý Antonín je ztvárněn v přepásaném mnišském rouchu, v pravé ruce s Děťátkem, levou rukou na hrudi přidržuje lilii. Socha je chráněna zdobenou kovanou mříží.

Další sochu datovanou rokem 1896 nacházíme ve slovenském **Šaštíňě** (obr. 11). Skulptura je tvořena členěným soklem se signaturou *Zbořil. Uh. Hradiště.*, na podstavci je z čelní strany mělká vpadlina s obloukovým závěrem, po stranách oblouku jsou vloženy reliéfní květy. Vpadlina je doplněna nápisem: *Ku cti a chvále/ sv. Rocha/ dali vystavít: Michal/ MATULA/ i s manželkou Mariou rode./ BORDÁČ,/ Šaštíňski občania./ 1895*. Podstavec je zakončen vyloženou profilovanou římsou, ta nese čtyřbokou patku (na čelní straně se značí relikt kovového prvku, snad závěsu pro lucernu), na niž stojí socha světce. Ten je znázorněn jako poutník v dlouhém šatu a s kloboukem, kdy si oděv vykasává a na levé noze se značí vřed. Poutnická hůl je kovová, u pravé nohy je v kameni vyveden další ze světcových atributů – pes s chlebem v tlamě. Socha je druhotně polychromovaná a chráněna kovanou ohrádkou.

V roce 1897 došlo k významnému momentu v rámci Zbořilovy podnikatelské kariéry. Ve *Slováckých novinách* vyšlo 10. července 1897 oznámení, v němž František Zbořil „p. t. obecnstvu v Uh. Hradišti a okolí“ sděloval, že „1. červencem t. r. otevřel sochařský a kamenický závod v Brně na Křenové (dříve J. Friedenthall)“. V oznámení dále Zbořil uvádí: „rozšířením závodu v oboru tomto jest mně umožněno, bych práce v provedení uměleckém a za levných cen, zákazníky své obsloužil a vždy a ze všech druhů tu- i cizozemských kamenů výrobky své v hojném výběru na skladě měl. Závod v Uh. Hradišti – St. Měště podržím i nadále. Doporučuje se přízni ct. obecnstvu a veleb. duchovenstvu zvláště, ku provedení prací sochařských ze všech druhů kamenů, dřeva a sádky, prosím o hojné zakázky. Četná vyznamenání a vysvědčení jsou ku volnému nahlédnutí.“ (Slovácké noviny 14, 10. 7. 1897, č. 54, 4) Toto oznámení pak Slovácké noviny otiskovaly minimálně do počátku září téhož roku. A ve stejném čase stručné oznámení o Zbořilově převzetí závodu Jacoba Friedenthalla přinášely také *Lidové noviny* a *Moravská orlice* (*Lidové noviny* 5, 1. 8. 1897, č. 172, 6; *Moravská orlice* 35, 26. 8. 1897, 4). Nicméně skutečností je, že Zbořilova anonce byla mírně zavádějící. Zbořil totiž nebyl přímým nástupcem Jacoba Friedenthalla. Tento mnohaletý a úspěšný kamenický závod, který se zaměřoval převážně na drobnou funerální architekturu („*Grab-Monumente*“), byl od 15. února 1893 psán na Felixe Liebische, obchodníka v Komárově, a na Evu Ascherovou (roz. Friedenthalovou)

ve Vídni, přičemž nesl nově název „Felix Liebisch & Co“ (Brünner Zeitung 1893, 11. 7. 1893, č. 155, 1) V adresáři města Brna se pak tato společnost sama označovala jako nástupce J. Friedenthala a když později tento podnik převzal František Zbořil, s ohledem na někdejší dobré jméno firmy i on se nazval Friedenthalovým nástupcem. Tato nemalá investice byla jistě alespoň z části sanována výnosem z prodeje domu čp. 58 v Kroměříži, který do té doby držel se svou ženou ve vlastnictví (PEŘINKA 1940, 442). Zbořilovo působení v Brně však nemělo dlouhého trvání. V roce 1898 se v brněnském adresáři jeho podnik objevuje, o rok později už však jeho jméno mezi tamějšími kameníky či sochaři hledáme marně. A zaniká zřejmě i samotná provozovna na adrese, kde původně sídlila. Je pak pravděpodobné, že část strojního vybavení Zbořil převezl do Starého Města. Friedenthal před koncem své činnosti prezentoval svou firmu jako „der ersten schles. Marmor- u. Granit-Industrie“ (Adressbuch von Brünn 3, 1892, LXXX). V roce 1901 už Zbořil ve svých prezentacích také uváděl, že jeho závod je „první brusírna mramoru na Slovácku“ (Slovácké noviny 18, 5. 10. 1901, č. 78, 4).

Z roku 1899 se nám dochovala Zbořilova práce v **Javorovci**. Opět se jedná o celokamenný kříž (obr. 12), který svým tvaroslovím odpovídá kříži v Bílovicích. Na soklu je znatelná signatura F. Zbořil Uh. Hradiště a v mělké nise na čelní straně se opakuje citát *Pojďte ke mně/ kteříž v světě/ v slzích těžce/pracujete, pojdte, / já vás občerstvím*. Na zadní hladké podstavcové straně je pak prosté sdělení: *Postaveno/ L. P. 1899*.

V roce 1900 se Zbořilova práce konečně objevuje tam, kde by ji člověk hledal nejdříve: nedaleko jeho bydliště a především jen pár kroků od jeho dílny, na hřbitově u kostela sv. Michala ve **Starém Městě**. Jedná se o centrální kříž, který je tvořen členěným soklem se špatně čitelnou signaturou F. Zbořil, na sokl navazuje vysoký podstavec (obr. 13). Na čelní podstavcové straně není vpadlina, ale profilované rámování, do něhož je vsazena deska s nápisem: *Ježíš Kristus, / Bůh člověk/ žije, kraluje/ a vládne. / 1900*. Litery nápisu jsou vytaženy zlacením, stejně tak symbol kříže nad nápisem, kvítky v rozích rámování a kapky na spodní vnější části rámu. Na zadní hladké straně podstavce nacházíme dedikační nápis: *Na památku/ sv. roku jubilejního/ a zakončení století/ postaviti dal/ JAN NĚMEC/ čís. 300./ 1900*.⁶ Podstavec završuje podřímsový dekorový pás se zlacením, na bocích jsou umístěny zdobené voluty vynášející profilovanou římsu. Patka je opatřena zlaceným reliéfem s eucharistickými symboly a ukončena motivem skládaného lámaného kamene. Korpus je opatřen zlacenými detaily – lem bederní roušky, hřeby na rukou i na nohou, krev vytékající z rány na boku. Na hlavu Krista je druhotně vsazena kovová trnová koruna. Nápisová destička je rovněž z kamene, litery J. N. K. Ž. jsou opatřeny zlacením. Na vyložené profilované římsě jsou osazeny sochy Matky Boží a sv. Jana Evangelisty. Lem šatů obou postav je pozlacen. U tohoto staroměstského kříže můžeme spatřit návrat ke tvarosloví použitým při práci na Tobolově kříži v Kunovicích a lze vyslovit domněnku, že na jeho zhotovování se již podílel i František Zbořil mladší, který v otcově dílně toho roku dle sčítacího operátu pracoval jako sochařský pomocník (MZA Brno, SOkA UH, OÚ UH, Sčítání lidu 1900, inv. č. 1188, karton 2318).

Ve Starém Městě vztyčil František Zbořil kříž také roku 1902 (obr. 14). Jedná se dílo sestávající ze čtyřbokého soklu, jehož spodní část má ujemuté rohy a horní osmiboký díl je zdoben novogotickým rámováním. Na soklu též nacházíme signaturu F. Zbořil. Vysoký podstavec je rovněž osmiboký a všechny strany jsou zdobeny novogotickým dekorem: závěrem či kružbou. Čelní strana je doplněna reliéfem Matky Boží, zadní

Obr. 5: Sloup Nejsvětější Trojice v Gbelech na Slovensku. Foto 2022, A. Naňák.

Obr. 6: Kalvárie, Kúty na Slovensku. Foto 2019, A. Naňák.

Obr. 7: Kříž v Drslavicích. Foto A. Naňák.

Obr. 8: Kříž v Bílovicích. Foto 2017, A. Naňák.

Obr. 9: Kříž u kaple ve Veletinách.
Foto 2017, A. Naňák.

Obr. 10: Socha sv. Antonína ve Veletinách.
Foto 2017, A. Naňák.

Obr. 11: Socha sv. Rocha v Šaštíne
na Slovensku. Foto 2022, A. Naňák.

Obr. 12: Kříž v Javorovci.
Foto 2017, A. Naňák.

strana nese sekáný nápis *Postaveno/ L. P. 1902*. Završení podstavce je provedeno ostře lomenou římsou s kraby. Patka kříže je členěná, korpus kamenný, stejně tak nápisová destička. Litery na destičce jsou jen stěží rozeznatelné.⁷

V roce 1903 se Zbořilova práce objevuje na Zlínsku, a to u kostela Všech svatých ve **Hvozdné**. Zde si kamenosochař zopakoval tvarosloví hřbitovního kříže ve Starém Městě, jen na čelní straně podstavce nacházíme signaturu ve znění *F. Zbořil – Uh. Hradiště* a na podstavci je v rámování použito slov Písma: *Já jsem vzkříšení/ i život/ kdo věří ve mne/ byť také umřel živ bude/ a každý kdo jest živ/ a věří ve mne/ ne-umře na věky./ Sv. Jan XI 25 26*. Zadní podstavcové pole je pak doplněno textem: *Zbudováno/ nákladem manželů/ Františka a Marie/ KRAJČOVÝCH/ R. 1903*. Architektura kříže je v tomto bez jakéhokoli zlacení (obr. 15).

Následující rok se staroměstská dílna vrátila do **Veletín**. Tam u cesty v trati Hrabůvky nacházíme kříž tvořený mohutnou čtyřbokou základnou (obr. 16), která nese členěný sokl, na kterém nacházíme signaturu *F. Zbořil. Uh. Hradiště*. Na sokl dosedá vysoký podstavec doplněný na čelní straně mělkou vpadlinou s nápisem, jenž je oproti předchozím rozšířen: *Pojďte ke mně/ kteříž v světě/ v slzách těžce/ pracujete, pojdte,/ já vás občerstvím./ Takto drahý Pán/ nás volá, jeho hlasu/ kdože zdolá?/ pojdme k němu/ s křížem svým!* Na zadní straně podstavce je stručný nápis: *ZBUDOVÁNO/ L. P./1904*. Podstavec je zakončen profilovanou římsou, ta nese členěnou patku opatřenou na čelní straně zlaceným reliéfem na oblaku umístěného kalicha s hostií. Vrcholový kříž je litinový, korpus je zlacený, stejně tak postava sv. Jana Evangelisty ve spodní části vertikálního břevna.

V **Sulimově** na Kroměřížsku stojí Zbořilův kříž taktéž datovaný rokem 1904 (obr. 17). Zopakováno je tu novogotické tvarosloví jako u kříže ve Starém Městě, na soklu je použita signatura *F. Zbořil. Uh. Hradiště*. a čelní soklová strana je ve vpadlině doplněna špatně čitelným textem: *Kdo chce za mnou přijíti/ (z)apř se(b)e sam(?) / (v)ezmi kříž svůj/ a následuj mne*. Podstavec je na čele zdoben reliéfem Matky Boží, lem jejího šatu je pozlacen. Na zadní straně podstavce nacházíme text: *Ku cti/ a chvále Boží,/ dali postaviti/ tento kříž/ manželé: František a Františka/ KUSALOVÍ./ r. 1904*. Korpus je kamenný, stejně tak nápisová destička J. N. K. Ž.

Mezi zajímavé památky **Kunovic** patří sousoší svaté Anny s Pannou Marií (obr. 18). Sousoší stojí před tzv. Panským dvorem a čelně je otočeno ke kostelu sv. Petra a Pavla. Toto dílo tvoří dva základnové stupně, které nesou členěný čtyřboký sokl zdobený na čelní straně festonem a okřídlenou andílčí hlavou. Na soklu nacházíme již jen část signatury autora. Na sokl navazuje vysoký podstavec, jehož hrany jsou výtvarně pojednány jako pilíře s patkami, kanelováním a hlavicemi. Na čelní straně podstavce je vyveden zlacený nápis: *SVATÁ/ ANNO/ ORODUJ/ ZA NÁS!* Na zadní straně podstavce čteme: *POSTAVITI DALA/ ANNA GÁLOVÁ/ L. P. 1904*. Podstavec je završen profilovanou římsou, na osu obloukově vytlačenou. Navazující nízký dřík je opět doplněn festonem a dekorativním pásem. Postavy jsou v podživotní velikosti, obě v bohatě zřaseném šatu. Levá ruka svaté Anny spočívá na ramenech Panny Marie, pravou ruku má lehce pozdvíženou. Panna Maria v rukou drží knihu.⁸

V roce 1905 realizovala Zbořilova dílna práci pro **Bílovice**, kde byl vztyčen centrální hřbitovní kříž (obr. 19). Mohutný celokamenný kříž je na soklu opatřen signaturou *F. Zbořil./ Uh. Hradiště*. Vysoký podstavec je zdoben mělkými vpadlinami opět s no-

vogotickými závěry, spodní část podstavce je zdobena pásem s trojlístkovým deko-rem. Na čele podstavce nacházíme slova Písma: *Já jsem vskříšení/ i život:/ kdo věř/ ve Mně,/ byť také umřel,/ živ bude!// Jan 11.25.* Na zadní straně podstavce je uvedeno: *Postaven nákladem/ farníků/ L. P. 1905.* Podstavec je zakončen vyloženou profilovanou římsou, patka kříže je zdobena čtyřlístkovou kružbou a završena římsičkou. Korpus je kamenný, rovněž nápisová destička, litery J. N. K. Ž. jsou vytaženy zlacením.

Se stejným letopočtem se setkáváme i u kříže, který Zbořilova dílna zhotovila pro donátory ze slovenského města **Gbely** (obr. 20). Nachází se v ulici směřující k Petrově vsi a stojí na čtyřboké základně, která nese třístupňový sokl, na jehož vrchním díle spatříme signaturu *F. Zbořil.* Podstavec s rozšířeným nástupem je na čele opatřen mělkou nikou s obloukovým závěrem, v níž je umístěna nápisová deska s textem: *Na česk/ ukřížovanému/ Spasiteli/ dali postaví manželja: Jmrich Čaha/ a Rozália rod. Kocák./ 1905* (jedná se o totožné donátory jako v případě sochy Panny Marie Lurdské z roku 1893). Nad nápisem je vyveden ornament s ústředním motivem kříže. Podstavec je završen jednoduchou profilovanou římsou, na ni dosedá patka kříže, kterou doplňuje reliéf kalicha s hostií v jednoduchém rytém rámování. Patka je zakončena vrcholem stylizovaným do podoby skladby lámaného kamene. Vlastní kříž je kamenný, stejně tak korpus i nápisová destička s písmeny J. N. K. Ž.

Následujícího roku plnil Zbořil objednávku pro zadavatele ze **Sulimova**. Tam v trati Na Větráku stojí kříž (obr. 21), jehož podoba vychází z tvarosloví užitého u kříže ve Veletínách u kaple. Sokl kříže nese signaturu *F. Zbořil Uh. Hradiště,* zdoben je vpadlinou s novogotickým závěrem, v níž je vysekán text: *Pojďte ke mně, kteříž v světě/ v slzách těžce pracujete,/ pojdte, já vás občerstvím./ Takto drahý Pán nás volá,/ jeho hlasu/ kdože zdolá?/ pojdme k němu s křížem svým!* Zadní strana soklu pak nese nápis: *Postaven nákladem manželů/ ZAPLETALOVÝCH/ ze SILIMOVA čís. 26/ L. P. 1906.* Vysoký podstavec je na čele zdoben nikou, která je po bocích opatřena kanelovanými pilastry a novogotickým závěrem s kraby, v nice je umístěna postava Matky Boží. Podstavec není završen profilovanou římsou, ale přímo na něj dosedá patka kříže, členěná na stranách horizontálně na tři stupně a ve spodním náběhu uprostřed zdobená reliéfem květu. Korpus na kříži kamenný, stejně tak nápisová destička s písmeny I. N. R. I.

Zbořil se v roce 1906 vrátil do slovenského **Šaštína**. Tady na Náměstí Svobody najdeme dvojici soch – stojí tu těsně u sebe svatý Florián (obr. 22) spolu se sv. Vendelínem. Druhá ze soch je dílem z roku 1924 a dle signatury ji zhotovil P. Lucký ze Šaštína. Ochránce před nebezpečím ohně pak zhotovila Zbořilova dílna. Socha je tvořena několikastupňovou základnou nesoucí čtyřboký sokl se signaturou. Na čelní straně vysokého podstavce je usazena nápisová deska s nápisem *ST FLORIANE// ORA PRO NOBIS* a rytým zdobným ornamentem v horní části. Na zadní straně podstavce je pak vysekáno: *Vystavený milodarmi farníkov Šaštinských R. P. 1906.* Podstavec je završen profilovanou římsou, na niž dosedá nízká podnož se sochou světce. Ten je zpodobněn jako římský voják v nezvykle bohatě zřaseném šatu, levou rukou třímající praporec, v pravé vědro s vodou, jímž hasí požár miniatury kostela u pravé nohy. V souvislosti se sochou se dochovalo dobrozdání, které Zbořil následně použil co referenci uváděnou v tisku: „Již častěji měli jsme příležitost projevití svoji radost a spokojenost nad zdařilými sochami, jež v našem městě Jste provedl (sv. Rocha, sv. Trojice atd.)

Obr. 13: Kříž na hřbitově ve Starém Městě.
Foto 2017, A. Naňák.

Obr. 14: Kříž ve Starém Městě.
Foto 2021, A. Naňák.

Obr. 15: Kříž u kostela ve Hvozdné.
Foto 2015, A. Naňák.

Obr. 16: Litinový kříž s kamenným podstavcem
ve Veletínách. Foto 2014, A. Naňák.

Obr. 17: Kříž na obci v Sulimově.
Foto 2022, A. Nařák.

Obr. 18: Sousoší sv. Anny a Panny Marie
v Kunovicích. Foto 2019, A. Nařák.

Obr. 19: Kříž na hřbitově v Bílovicích.
Foto 2017, A. Nařák.

Obr. 20: Kříž v Gbelech na Slovensku.
Foto 2022, A. Nařák.

Proto s bezpečnou důvěrou obrátili jsme se k Vám znova se žádostí, abyste provedl v našem městě na náměstí kamennou sochu sv. Floriána. S povděkem Vám sděluji, že dílo Vaše je velmi zdařilé a s oduševnělou věrností provedeno, tak že s vřelým doporučením ušlechtilé Vaší práci hojného zdaru přejeme a Vás všude co dokonalého odborníka doporučíme. Šaštíň, v červenu 1906." (Slovácké noviny 24, 17. 4. 1907, č. 30, 4)⁹ Autorem těchto řádků byl Jozef Maria Škarda, probošt, děkan a farář v Šaštíňě.

Rokem 1907 je datován kamenný kříž ve **Zlechově**. Zde Zbořil opět užil charakteristické novogotické tvarosloví a na zadní podstavcové straně je možno nalézt nápis: *Postaven nákladem/manželů:/ Františka a Františky/ ZÁBRANSKÝCH/ ze Zlechova./ L. P. 1907.* Uvedení donátoři nechali u Františka Zbořila vyhotovit i sochu Panny Marie Lurdské, ta byla ve Zlechově instalována roku 1908 a obě díla byla slavnostně posvěcena 12. července 1908 (Slovácké noviny 25, 18. 7. 1908, č. 56, 2).

V roce 1908 zhotovil Zbořilův závod také sochu sv. Jana Nepomuckého do **Huštěnic**. Ta je umístěna na návsi a tvořena je trojstupňovou čtyřbokou základnou, která nese dvoustupňový sokl opatřený profilovanou římsičkou po stranách vždy uprostřed obloukově vytačenou. Na čelní straně je sokl zdoben reliéfem s vegetabilním motivem. Vysoký podstavec býval na čele opatřen nápisovou deskou, dnes po ní zbyl pouze otisk. Boky podstavce jsou doplněny plastickým hladkým rámováním, zadní podstavcová strana nese donátorský nápis: *ZBUDOVÁNA NÁKLADEM/ TOMÁŠE HASTÍKA/ ROLNÍKA Z HUŠTĚNOVIC/ A DOBRODINCŮ./ (V) JUBILEJNÍM ROCE 1908.* Podstavec je zakončen profilovanou římsou opět s obloukovým vytačením. Na ni navazuje patka a nízká podnož se sochou světce. Ten je ztvárněn v běžném ikonografickém pojednání. Na soše chybí Zbořilova signatura – to zřejmě souvisí s několikerou obnovou sochy. Ta byla obnovena roku 1995, o čemž svědčí i poněkud necitlivá signatura na boční stěně podstavce: *REST. 1995 FIR. KÁMEN.* Následně došlo k restaurování sochy po autohavárii roku 1998 a zatím posledních restaurátorských prací se dílo dočkalo v roce 2011.

Stejně vročení nese socha Panny Marie ve **Starém Městě** na Velehradské ulici (obr. 23). Socha stojí na dvoustupňové základně a tvořena je členěným soklem, jehož spodní díl je na čelní straně opatřen signaturou v nezvyklé podobě: *F. ZBOŘIL.* Horní soklový díl zdobí na čelní straně vegetabilní reliéf. Vysoký podstavec je opatřen rámovanou nápisovou deskou s textem: *O MARIA/ bez poskvrny/ hříchu/ prvotního počatá,/ pros za nás,/ kteří se k Tobě/ utíkáme!* Litery jsou vytaženy zlacením. Boky podstavce zdobí pravoúhlé hladké rámování, v jehož rozích jsou v kameni vyvedeny hlavičky šroubů s drážkou. Zadní hladká podstavcová strana pak nese nápis: *POSTAVENA/ V JUBILEJNÍM ROCE// 1908.* Podstavec zakončuje profilovaná římsa nesoucí podnož se sochou Panny Marie Lurdské.¹⁰ Růženec, květy růže i lem šatu kolem krku jsou zlaceny. Kolem sochy je na římsě druhotně umístěna kovová zábrana, zřejmě pro květinovou výzdobu.

V roce 1909 byl vztyčen kříž v **Tučapech**. Tvaroslovně odpovídá sérii novogotických křížů Zbořilovy dílny, tudíž jeho určení je spolehlivé i přes to, že signatura zde chybí. Na zadní straně podstavce čteme: *Postaven na památku:/60letého jubilea/ panování císa. kr./ Františka Josefa I./ 50letého jubilea/ kněžství Jeho svatosti/ sv. Otce Pia X.// Věnováno dobrodinci/ a obcí Tučapskou/ L. P. 1909.*

Rokem 1910 je datován kříž ve **Vážanech** (obr. 24). Přestože na něm dnes již nenacházíme autorskou signaturu, charakteristické novogotické tvarosloví nedává pro-

stor pro pochyby. Kříž je ze Zbořilovy dílny. Na čelní straně soklu se nalézají špatně čitelný nápis: *Já jsem vzkříšení i život/ kdo věří ve Mne/ byť i umřel, živ bude./ Jan 11. 25, 26.* Na zadní straně pak čteme: *Ku cti chvále Boží/ věnovali/ Františka Zabloudilová/ a/ Anna Vaculíková/ z Vážan/ L. P. 1910.*

Ve slovenské obci **Mokrý Háj** nacházíme kříž se stejným vročením (obr. 25). Jedná se o tvaroslovně jednoduché dílo sestávající ze členěného soklu, na němž bylo možné ještě v roce 2010 nalézt pod nátěry špatně čitelnou signaturu *F. Zbořil Uh. Hradiště*. Pohledová strana prostředního dílu je z pohledové strany opatřena rámem s nápisem: *Klaniame sa Tebe/ Pane Ježíši Kriste/ a dobrořečíme Tebe/ lebo si skrz Svätý/ kříž celý svet vykúpil.*¹¹ Na vrchním díle podstavce pak čteme informaci o donátorech – *Ku cti a chvále božej/ postavili manželia/ Školnikovič Michal/a/ Maccek Alžbeta./ Roku 1910.*¹² Sokl završuje jednoduchá římsa, podstavec je na čele doplněn reliéfem Matky Boží a zakončen je na střed lomenou římsou. Patka kříže je členěná a rovněž ukončena římsou na střed lomenou. Z čelní strany patku zdobí reliéf kalicha s hostií. Kříž s korpusem je jednoduchý, korpus, kalich i reliéf Bohorodičky je natřen zlatenkou.

Stejně tvarosloví jako ve Vážanech nacházíme ve **Strání** u kříže z roku 1911 (obr. 26), kdy toto dílo stojí před kostelem Povýšení sv. Kříže. Na soklu je hůře čitelná signatura *F. Zbořil Uh. Hradiště*. Na zadní straně podstavce je vysekáno: *Zhoťoven/ nákladem obce/ Strání/ L. P. 1911/ restaurován/ L. P. 2004.*

Ve stejném roce Zbořilova dílna zavítala i do **Mistřic** (obr. 27), kde byl vztyčen kříž u čp. 269. Kříž je tvořen členěným soklem, na kterém je možné najít signaturu *F. Zbořil St. Město*. Na sokl navazuje vysoký podstavec, jehož rozšířená spodní část je na čelní straně opatřena sekaným rámem a nápisem: *Jakmile budu pozdvížen od země/ všecko potáhnu k sobě// Pláč Jeremiáše.* Podstavec je dále doplněn pravouhlou vpadlinou, v níž je umístěn reliéf Matky Boží. Horní pole čelní podstavcové strany je zdobeno festonem s okřídlenou andílčí hlavou. Na zadní straně podstavce čteme: *Nákladem/ Mistřických občanů/ L. P. 1911.* Podstavec završuje na střed lomená římsa, patka kříže je členěná a z pohledové strany doplněná reliéfem s eucharistickými symboly. Vlastní kříž je kamenný, rovněž korpus i nápisová destička, tvaroslovně však neodpovídá sledované dílně, jedná se zřejmě o druhotnou úpravu památky. Dodejme, že tvaroslovně obdobný kříž z téhož roku nacházíme v Mistřicích i u čp. 239.¹³

Tvarosloví kříže z Mistřic pak Zbořil částečně zopakoval o rok později u kříže, který stojí u kostela Narození Panny Marie v **Sadech u Uherského Hradiště** (obr. 28). Na soklu kříže je vysekána signatura *F. ZBOŘIL* a v pravouhlé vpadlině na podstavci čteme na nápisové desce: *„Ježíši, jako oběť/ smíření našeho/ na kříži umírající,/ smiluj se nad námi!“* V horním poli desky je vyveden ornament s ústředním motivem kříže. Podstavec pod římsou zdobí feston s okřídlenou andílčí hlavou. Na zadní podstavcové straně je odkaz na donátora: *Věnoval/ dp. P./ JAN ŽÁČEK/ 1912.* Na vyloženou římsu dosedá mohutná patka a nízký kamenný kříž s korpusem.

V roce 1912 realizovala Zbořilova dílna kvalitní sochařskou práci pro **Sazovice** (obr. 29). Jedná se o sochu Panny Marie Hostýnské stojící na okraji obce před čp. 126. Skulptura stojí na čtyřboké základně a tvořena je členěným soklem, který je v horní části zdoben římsou obloukově vytlačenou, přičemž pohledová strana je v oblouku doplněna reliéfem s vegetabilním motivem. Zde se nachází i signatura *F. Zbořil. Uh. Hradiště*.

Obr. 21: Kříž Na Větráku v Sulimově.
Foto 2022, A. Naňák.

Obr. 22: Socha sv. Floriána v Šaštíňě.
Foto 2022, A. Naňák.

Obr. 23: Socha Panny Marie Lurdské
ve Starém Městě. Foto 2022, A. Naňák.

Obr. 24: Kříž ve Vážanech.
Foto 2019, A. Naňák.

Obr. 25: Kříž v obci Mokří Háj na Slovensku.
Foto 2022, A. Naňák.

Obr. 26: Kříž u kostela ve Strání.
Foto 2016, A. Naňák.

Obr. 27: Kříž v Mistrčích.
Foto 2017, A. Naňák.

Obr. 28: Kříž v Sadech u Uherského Hradiště.
Foto 2017, A. Naňák.

Na čelní podstavcové straně se nachází nápisová deska s textem *Zdávas/ Vítězná ochrana Moravy./ zůstaň Matkou/ lidu Svému!* Pod i nad textem se nachází volutové dekory. Na zadní straně podstavce je vysekáno: *K Ůctě/ P. Marie Hostýnské/ a v upomínku na zemřelého/ Josefa Hradila/ postaveno/ L. P. 1920.* Podstavec ukončen římsou s obloukovým vytlačením, v oblouku na čele je umístěna okřídlená andílčí hlavička. Na členěné podnoži je umístěna socha korunované Panny Marie Hostýnské s Ježíškem, ikonograficky je pojednána tradičně. Stojí na půlměsíci v oblaku, v levé ruce má sedícího Ježíška metajícího blesky. Božské dítě má na hlavě korunku a kolem krku růženec. Právce Matky Boží je mírně odtazena od těla, dlaň se zvedá k divákovi. Hlavu Bohorodičky krom závoje zdobí koruna. Reliéf na soklu, andílčí křídla na podstavci, půlměsíc, blesky, růženec i korunky jsou opatřeny zlacením. Okolo sochy je umístěna kovaná ohrádka.

V **Gblech** na Slovensku je dochována Zbořilova práce, která v podstatě opakuje tvarosloví z nedalekého Mokrého Háje, ovšem rukopis je zde přece jen čistší. Členící prvky, jako náběhy či římsy mají jemnější profilaci, římsa je zdobena kraby, reliéf na patce je vyveden s větší pečlivostí i estetickou úrovní. Na čele podstavce je v mělké vpadlině s novogotickým závěrem vysekán nápis: *Ku cti a chvále/ Ukřižovaného Spasitele/ Ježíše Krista/ venovali manželja/ Štefan a Anna/ KRALL./ L. P. 1912.* Za jménem Anny je dodatečně vyryté: ROD. VAVRÍK.

V roce 1913 se Zbořil vrátil do **Tučap** a zhotovil zde kříž se zaběhnutým novogotickým tvaroslovím (obr. 30). Na soklu kříže se pod nevhodným bílým nátěrem značí autorská signatura, ovšem její podobu nelze bez zásahu do nátěru bezpečně určit. Na zadní podstavcové straně pak čteme nápis, který je rovněž nešťastně potlačen nátěrem: *Postaven/ tento sv. kříž/ nákladem manželů/ JANA a ANNY/ FRIŠTÁKOVÝCH/ z Tučap/ L. P. 1913.* Vrcholový kříž je v tomto případě jistě druhotný.

Donátoři ze slovenského **Mokrého Háje** zjevně neměli zájem o změnu podoby u nově zadávaných křížů, proto když zde pohlédneme na kříž při polní cestě do Prietřzky, najdeme zde dílo tvaroslovně odpovídající kříži na kraji téže obce, v tomto případě však kvalitněji provedené. Důraz je zde kladen na detaily, zjevně i péče o kříž byla řádnější. Na kříži bylo možné v minulosti (2010) dohledat signaturu v podobě *F. Zbořil Uh. Hradiště.* Spodní díl soklu je opatřen rytým rámem s textem: *Postavili: Ján Bojanovský/ a manželka jeho rod./ Maria Dufek./ 1913.* Na horním soklovém dílu čteme v mělké obdélné vpadlině: *Človeče keď ideš okolo/ vzdychni si a povedz:/ Najsladšie meno JEŽIŠ!* Nad lomenou římsou je na pohledové straně zřejmě druhotně zvýrazněn rytý dekor vlnkování. Kříž je jednoduchý, korpus druhotný. Kříž byl při poslední opravě opatřen jemnou polychromií.

Poměrně jednoduché tvarosloví použil Zbořil i při realizaci kříže pro hřbitov ve **Zlámanci** (obr. 31). Kříž je posazen na čtyřboké základně, tvořen je členěným soklem se signaturou *F. Zbořil Uh. Hradiště.* Na zadní straně soklu je pak druhotně vyveden nápis: *NÁKLADY NA RESTAUROVÁNÍ/ V ROCE 2000 VĚNUJE/ SINGULÁRNÍ SPOL. ZLÁMANEC.* Vysoký podstavec je opatřen pravoúhlou nikou s reliéfem Matky Boží, na zadní hladké straně je vysekán text odkazující na pořizovatele: *Věnuje/ FRANTIŠKA/ TALÁŠKOVÁ/ ze Zlámance,/ z č. 14/ L. P. 1914.* Podstavec zakončuje štítová římsa s christogramem JHS. Patka kříže je členěná, na čele zdobená reliéfem eucharistických symbolů. Korpus je kamenný, stejně tak nápisová destička s písmeny J. N. K. Ž.

Ve slovenské **Prietržke** stojí před kostelem sv. Rozálie Zbořilův kříž z roku 1915 (obr. 32). Posazen je na mohutnou základnu a tvořen je trojdílným soklem, jehož prostřední část nese signaturu, která byla při některé z posledních obnov díla zkomolena do podoby: F. ZBORIL/ R. HRAZDIL. Horní soklový díl je zdoben rytým ornamentem středového kruhu s bočními obdélnými křídly. Sokl je zakončen římsou, z níž vystupuje náběh vysokého podstavce, jehož spodní rozšířená část je na čele opatřena rámováním s nápisem: KU CTI A CHVÁLE BOŽEJ POSTAVILI/ PAVEL ŠKROVÁNEK A JEHO MANŽELKA/ ROD. MARIA SALČÍK. Zádňá strana téhož tvaroslovného dílu je pak opatřena vročením R. P. 1915. Podstavec je dále doplněn pravoúhloú vpadlinou doplněnou reliéfem Bolestné Matky Boží a horní pole podstavce zdobí feston s okřídlenou andělčí hlavou. Jednoduchá římsa vynáší patku kříže, ta je opatřena reliéfem s eucharistickými symboly, zde kalichem, knihou, klasy a vinnou révou. Patka je zakončena stříškovitou římsou. Vlastní kříž je kamenný, stejně tak korpus a nápisová destička s písmeny J. N. K. Ž.

František Zbořil svoji pozemskou pouť ukončil na samém počátku roku 1918. Zemřel na tuberkulózu 9. ledna toho roku (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12145, 105).¹⁴ Svůj kamenosochařský závod držel a vedl až do své smrti, ovšem jak si ukážeme, nezanedbatelným činitelem se v rámci podniku stal i syn František. Ten je k roku 1900 psán jako sochařský pomocník v otcově závodě,¹⁵ a když si 25. února 1908 bral za manželku Filomenu Gabrielovou, v matrice je již zapsán jako akademický sochař a kameník s působením ve Starém Městě (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 11218, 169). Je zřejmé, že v době sňatku již byl v závodě činný a do jisté míry se na jeho vedení podílel, zároveň ovlivňoval i podobu děl, které směřovaly k donátorům. Svědčí o tom změna signatury, kdy se začíná objevovat podoba F. ZBOŘIL, vše psáno velkými písmeny, zároveň se v sekaných textech objevuje podtržené písmeno „O“ a později je signatura vsazena do obdélného rámu. Působení Františka Zbořila mladšího v závodě však ovlivnila vojna a poté válečná léta. Základní vojenskou službu si odbyl v letech 1903 až 1905. Následně absolvoval několik vojenských cvičení, a když vypukla vřava Velké války, 14. srpna 1914 byl mobilizován. Ve vojenské uniformě pak setrval po celou dobu trvání konfliktu (Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, fond Sbírka kmenových vojenských listů, Kmenový list Františka Zbořila, nar. 1882). O tom, jak vedení dílny fungovalo, svědčí pozůstalostní spis Františka Zbořila staršího. Ten po sobě nezanechal žádnou závěť a věci poslední se snažil vyřídit, ještě když byl při síle, tudíž se zdálo, že dědické řízení proběhne hladce. S pohledávkou se však ozvala Úrazová pojišťovna dělnická pro Moravu a Slezsko v Brně. Zbořil měl na příspěvcích dlužit 411 korun a 64 haléřů. Na tuto skutečnost reagoval Zbořil mladší do protokolu, který byl pořízený 25. března 1919 přímo v prostorách kamenosochařského závodu. Čteme zde: „Po smrti svého otce dostal jsem dovolenou k pohřbu, sem do St. Města a zůstal jsem 9 dní doma. Při této příležitosti jsem převzal zařízení dílny. Hotové pomníky a materiál (surovina) mně již patřily ještě za života otce před válkou, jelikož jsem do závodu otci půjčil z věna mé choti 20000 K. Dobytek patřil matce a mojí choti. Otec mně dal směnky na 20000 K, které však mně nebyly uhrazeny, pročez jsem sobě zařízení dílny a hotové pomníky a surovinu ponechal, aniž by matka proti tomu něco byla měla. Jsem jediný syn, a proto nebylo žádných formalit zapotřebí. (...) Po mém otci nezůstal žádný majetek a já jako začátečník

Obr. 29: Socha Panny Marie Hostýnské
v Sazovicích. Foto 2022, L. Kostka.

Obr. 30: Kříž v Tučapech.
Foto 2019, A. Naňák.

Obr. 31: Kříž ve Zlámanci.
Foto 2021, A. Naňák.

Obr. 32: Kříž v Prietržce na Slovensku.
Foto 2022, A. Naňák.

a vůbec po vojně poněkud churav nemohu zbytek na přispěvcích per 411 K 64 h zapraviti.“ (MZA Brno, SOkA UH, fond Okresní soud Uherské Hradiště, Pozůstalostní spis A74/18, inv. č. 624, karton 677) Z uvedeného je zřejmé, že podnik zůstával formálně stále ve vlastnictví Zbořila staršího, nicméně finančním vkladem si Zbořil mladší zajistil jistou formu podílnictví. Tomu odpovídá i to, že při sčítání lidu v roce 1910 byl psán, stejně jako otec, jako sochařský mistr. O tom, že v rámci dílny postupně začal přebírat vedení i fyzicky, svědčí také drobná zpráva, kterou v roce 1915 přinesly *Slovácké noviny*. Píše se v ní, že „v nemocnici v Kašavě v Uhrách dlí nemocen úplavící p. Frant. Zbořil ml., majitel sochařského závodu ve St. Městě“. Ovšem právně byla situace složitější a živnost Zbořil mladší úředně převzal až po válce. K tomu zase protokol ze zmiňovaného pozůstalostního spisu: „Byl jsem vojákem a vrátil jsem se z vojny 14. listopadu 1918. Živnost kamenickou (výroba náhrob. pomníků) jsem teprve dne 3. března 1919 tak provozovati započal (3 dělníky), jak ji můj zesnulý otec svého času provozoval. Ohlašuji tudíž podnik k úrazovému pojištění k 3. 3. 1919. Motorické síly neb kamenolomy neupotřebím potažmo neprovozují.“ Živnost sochařskou pak Zbořil mladší formálně zapsal až k roku 1922 (MZA Brno, SOkAUH, fond OÚ UH, Živnostenský rejstřík Staré Město, inv. č. 50, karton 22).

Zakladatel staroměstského kamenosochařského závodu František Zbořil byl osobností, která měla své pevné místo i ve společenském životě regionu. Byl předsedou Společenstva koncesovaných a svobodných živností ve Starém Městě (*Slovácké noviny* 21, 1. 10. 1904, č. 77, 3), byl členem výboru zpěváckého spolku Svatopluk (Moravská orlice 32, 8. 12. 1894, č. 280, 2) a jeho vliv byl znatelný i ve sféře komunální politiky. Roku 1907 byl v rámci lokálních půtek v tisku označen jako „nejtvrdší a nejzatvrzelejší klerikál“ (*Zájmy Slovače* 2, 28. 12. 1907, č. 13, 3) a v roce 1909 se v témže plátku přetřásalo nařčením, že Zbořil coby „katolický předák“ na hodinu propustil jistého Stánu Bardonka, a to jen proto, že tento jeho zaměstnanec „hlásil se – jak u mladého a rozumného člověka ani jinak býti nemůže – ke straně pokrokové a účastnil se činně organisace staroměstské mládeže a zejména založení spolku „Horymír“ (*Zájmy Slovače* 4, 1. 10. 1909, č. 39, 2). V únoru 1908 zase stálo za to kterémusi z redaktorů *Zájmu Slovače* přinést čtenářům posíle, že „hlavní vůdce klerikálů ve St. Městě a okrašlovatel Templu“ zajel si koupit nábytek, výbavu, ošacení a mnoho dalšího za nemálo peněz do Vídně! K tomu bylo přidáno varování, aby si živnostníci i rolníci dávali pozor na takové pány, kteří chtějí za svou práci doma vydělat, ale jinde utratit... (*Zájmy Slovače* 3, 15. 12. 1908, č. 13, 2)

Doposud jsme zmiňovali pouze dochované práce drobné sakrální architektury, je však logické, že při terénním průzkumu je možno dohledat i příklady funerální architektury. Náhrobky signované Zbořilovou dílnou tak lze spatřit na hřbitově v Bílovicích, Popovicích, Strání, Babicích, Slavkově, Kunovicích, Ostrožské Nové Vsi, Valašských Kloboukách, Štítné nad Vláří či ve slovenských Gbelech.

František Zbořil mladší vedl dílnu až do své smrti. Zemřel náhle na tuberkulózu 18. května 1927 (MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 12145, 308). Z jeho prací zmíníme například kříž u kostela v Popovicích (1918), Pietu v Boršicích u Blatnice (1919), kříž v Bílovicích (1919), kříž v Kněžpoli (1925), hřbitovní kříž v Babicích (1926) či sochu sv. Antonína u kaple Nejsvětější Trojice v Mistřicích (1927). Velmi pružně zareagoval Zbořil mladší na nově vzniklou poptávku po památnících obětem válečné vřavy.

Jeho kvalitní práce tohoto druhu nacházíme kupříkladu ve Starém Městě (1923), v Kněžpoli (1925), Tučapech (1926) či v Sadech u Uherského Hradiště (bez datace).

Třetím pokračovatelem v rodinné živnosti byl František Zbořil nejmladší (narozen 10. prosince 1909, zemřel 3. května 1966). Z období jeho správy se ze sledované dílny dochovaly práce: kříže ve Spytihněvi (1931, 1939), socha sv. Josefa v Ostrožské Nové Vsi (1931), kříž na hřbitově ve Stříbrnicích (1949).

František Zbořil nejstarší dokázal ve Starém Městě zbudovat kamenosochařský závod, jehož věhlas přesáhl hranice regionu. Jeho díla jsou ukázkou kvalitní kamenosochařské práce přelomu 19. a 20. století a díky množině zaužívaného tvarosloví jsou v krajině dobře rozeznatelná. Na základě terénního průzkumu a komparace archivních pramenů dokážeme spolehlivě určit, která práce vychází z rukou zakladatele dílny a která je již navazujícím dílem jeho syna a vnuka. Spolehlivým vodítkem je zde podoba signatur. Sekundárně pak na novou krev v dílně odkazují i čistší sochařské linie. Cenným pramenem k poznání života kamenosochařského řemesla před více než stoletím jsou důkazy obchodní strategie Františka Zbořila i jeho následovníků. Ti nemalé prostředky vkládali do propagace svého podniku, o čemž svědčí pestrá paleta tištěné novinové inzerce. Z ní se dočítáme nejen to, jakým sortimentem dílna disponovala, ale v několika případech nám unikátní informace přináší i připojená dobrozdání spokojených zákazníků.

Závěrem je možno říci, že tato práce si nedělá nárok na to, aby předložila výčet všech dochovaných prací ze Zbořilova závodu. Předložený výběr je však dostačujícím podkladem pro orientaci v jeho uměleckořemeslném vývoji a může být užitečnou pomůckou pro všechny, kteří budou jakkoli činní v péči o památky s rukopisem staroměstských kamenosochařů z této rodiny.

Studie vznikla v rámci projektu IGA_CMTF_2022_003 „Katolická církev v českých zemích v 19. a 20. století“.

Poznámky:

- ¹ Tato práce navazuje na předchozí autorovy texty s tematikou kamenických a kamenosochařských dílen na Uherskobrodsku a Zlínsku. Viz například: NAŇÁK 2017, 72–84; NAŇÁK 2018, 92–109; NAŇÁK 2019a, 88–105; NAŇÁK 2021, 92–121; NAŇÁK 2011, 31–38; NAŇÁK 2013, 42–51.
- ² Josef Zbořil je při zápise sňatku 9. listopadu 1852 ve Zborovicích psán jako „musiklehrer“, při zápise úmrtí 30. dubna 1879 je pak psán jako hostinský. Srovnej MZA Brno, E 67, Sbírka matrik, inv. č. 8503, 117; inv. č. 7930, 535.
- ³ Srov. MZA Brno, SOkA UH, fond Farní úřad Kunovice, Kříže a sochy, seznamy, stavba... (1777–1933, 1949), inv. č. 149, karton 33; MZA Brno, SOkA UH, fond Farní úřad Kunovice, Pamětní kniha farnosti 1898–1911, karton 24.
- ⁴ Původně „nabožný“, „ý“ na konci slova je potlačeno a druhotně změněno na „í“.
- ⁵ Litery slova „svatý“ jsou sekána do oblouku.
- ⁶ Farní pamětní kniha ke kříži uvádí, že ho na místě kříže staršího, přemístěného „za Kopanku“, nechal postavit Jan Němec z čp. 96. Srovnej: Farní úřad Staré Město, Farní kronika 1939–1976.
- ⁷ Farní pamětní kniha ke kříži uvádí, že „na ulici vedoucí k sev. nádraží stával kříž, u něhož se zastavovaly pohřební průvody kostelanské, a kam jim přicházeli kněží vstříc. Tento kříž byl hodně starý. Byl odstraněn a na jeho místo byl postaven kříž nový r. 1902. Bylo mnoho domlouvání o místo pro něho,

neboť všem jaksí překážel. Konečně byl postaven před nynějším domem p. Omelky-Koláře. Je to z nových křížů, které jsou ve St. Městě, kříž nejkrásnější. Jest postaven ve slohu gotickém. (...) Kříž tento byl postaven nákladem občanů". Srovnej: Farní úřad Staré Město, Farní kronika 1939–1976.

⁸ Více k zajímavé historii památky: NAŇÁK 2019b, 14–15.

⁹ K soše se váže úsměvná vzpomínka: vzorem pro zhotovení světcovy sochy měla být menší soška zapůjčená Antonem Macháčkem, který ji vlastnil. Když byla kamenná socha vztyčena na náměstí, bylo dohodnuto, že její předloha zůstane ponechána vedle. Ovšem tato myšlenka se ukázala jako nešťastná. Macháček se dozvěděl, že návštěvníci z nedalekého šenku si v těsné blízkosti sošky ulevují, proto se rozhodl ji přímo na místě zakopat. Srov.: SUCHÁ, S. 2016, 27.

¹⁰ Farní pamětní kniha k soše uvádí, že socha „na památku 50. výročí zjevení P. Marie v Lůrdech byla od občanů staroměstských zbudována". Srovnej: Farní úřad Staré Město, Farní kronika 1939–1976.

¹¹ Při poslední opravě byl nápis nesmyslně upraven: Klaniame sa Tebe/ Pane Ježíši Kriste/ a dobrořečíme Tebe/ lebo si skrze celý/ svet vykúpil.

¹² Při poslední opravě bylo sekané písmo ztraceno a nápis je pouze neuměle přepsán na vrstvu nátěru. Chybí tečky z původního textu a rovněž spojka „a" mezi jmény donátorů.

¹³ Přestože se u kříže nepodařilo najít signaturu, lze zde odkázat na Zbořilovu dílnu, a to i s ohledem na skutečnost, že v nápisu na zadní podstavcové straně: Postaveno nákladem/ manželů/ MARTINA a FILOMENY/ ROMANOVÝCH/ z Místřic/ L. P. 1911. je použito podtržené „O". Pro úplnost dodejme, že první písmeno „O" v příjmení donátorů je autorskou opravou, původně bylo vysekáno písmeno „A".

¹⁴ Zprávu o jeho smrti přinesly i Slovácké noviny 35, 13. 2. 1918, č. 12, 2.

¹⁵ Spolu se Zbořilem je v podniku jako kamenický pomocník veden i Leopold Šošola z Kroměříže.

Prameny:

Farní úřad Staré Město, Farní kronika 1939–1976.

Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno), E 67, Sbírka matrik.

MZA Brno, Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále SOKA UH), fond Okresní úřad Uherské Hradiště (dále OÚ UH), Živnostenský rejstřík Staré Město, inv.č. 50, karton 22.

MZA Brno, SOKA UH, fond OÚ UH, Sčítání lidu 1890, inv. č. 1105, karton 2230.

MZA Brno, SOKA UH, fond OÚ UH, Sčítání lidu 1900, inv. č. 1188, karton 2318.

MZA Brno, SOKA UH, fond OÚ UH, Živnostenský rejstřík Staré Město, inv. č. 50, karton 22.

MZA Brno, SOKA UH, fond Farní úřad Kunovice, Kříže a sochy, seznamy, stavba... (1777–1933, 1949), inv. č. 149, karton 24; 33.

MZA Brno, SOKA UH, fond Farní úřad Kunovice, Pamětní kniha farnosti 1898–1911, karton 24.

MZA Brno, SOKA UH, fond Okresní soud Uherské Hradiště, Pozůstalostní spis A74/18, inv. č. 624, karton 677.

Vojenský ústřední archiv-Vojenský historický archiv Praha, fond Sbírka kmenových vojenských listů, Kmenový list Františka Zbořila, nar. 1882.

Tištěné prameny:

Adressbuch von Brünn 3, 1982.

Brünner Zeitung 1893, 11. 7. 1893, č. 155, 1.

Lidové noviny 5, 1. 8. 1897, č. 172, 6.

Moravská orlice 32, 08. 12. 1894, č. 280, 2.

Moravská orlice 35, 26. 8. 1897, 4.

Moravská orlice 32, 8. 12. 1894, č. 280, 2.

Slovácké noviny 7, 25. 1. 1890, č. 8, 4.

Slovácké noviny 14, 10. 7. 1897, č. 54, 4.

Slovácké noviny 18, 05. 10. 1901, č. 78, 4.

Slovácké noviny 25, 18. 07. 1908, č. 56, 2.

Slovácké noviny 21, 1. 10. 1904, č. 77, 3.

Slovácké noviny 35, 13. 2. 1918, č. 12, 2.

Zájmy Slovače 2, 28. 12. 1907, č. 13, 3.

Zájmy Slovače 4, 1. 10. 1909, č. 39, 2.

Zájmy Slovače 3, 15. 12. 1908, č. 13, 2.

Literatura:

NAŇÁK, A. 2011: Krátká pouť po stopách Štěpána Minaříka, kameníka ze Sehradic. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 12, 31–38.

NAŇÁK, A. 2013: Kameničtí mistři Václav a Štěpán Minaříkovi: druhý příspěvek k postavám moravských kameníků 19. století. *Vlastivědné kapitoly z Valašskokloboucka* 14, 42–51.

NAŇÁK, A. 2017: Kamenická dílna Františka Langa z Želechovic. *Acta musealia* XV, 2017/1–2, 72–84.

NAŇÁK, A. 2018.: Kamenická dílna Jana Záhoříka v Uherském Brodě a navazující kamenosochařský závod jeho ženy Julie. *Acta musealia* XVI, 2018/1–2, 92–109.

NAŇÁK, A. 2019a: Kamenosochař František Zajíc z Uherského Brodu a jeho následovníci. *ACTA MUSEALIA* XVII, 2019/ 1–2, 88–105.

NAŇÁK, A. 2019b: Svědkové z kamene VI. In: KUNOVJAN, městský zpravodaj 28, č. 4/2019, 14–15.

NAŇÁK, A. 2021: Kamenosochař Jindřich Náplava z Buchlovic a jeho dílo. *ACTA MUSEALIA* XIX, 2021/ 1–2, 92–121.

NOVOTNÝ, V. 1893: Katalog výstavy průmyslové, hospodářské a národopisné spojené s uměleckou v Přerově v době od 12. do 28. srpna 1893. Přerov.

PEŘINKA, F. V. 1940: Dějiny města Kroměříže. Díl 3. Místopis. Kroměříž.

SUCHÁ, S. 2016: Svätý Florián patrón hasičov a záchranárov. In: *Hlásnik* 1, 27.

